

การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาศึกษากรณี การสร้างสรรค์ศิลปะวาดลายบนกาแฟ

Protection of Intellectual Property Right : A Case Study of Coffee Art Works

ดารณี ราชภูเจียว*

บทคัดย่อ

กาแฟคือเครื่องดื่มที่คนนิยมบริโภคอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในประเทศไทยมีกระแสความนิยมดื่มกาแฟสดหรือกาแฟแก้วบดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากจำนวนร้านกาแฟสดทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รวมถึงร้านกาแฟพรีเมียมทั้งที่เป็นแฟรนไชส์จากต่างประเทศและในประเทศ รวมถึงมีการขยายตัวจากผู้ประกอบการรายใหญ่และการเข้ามาของผู้ประกอบการใหม่ ส่งผลให้ตลาดกาแฟมีการแข่งขันกันรุนแรงอย่างต่อเนื่อง การที่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงกาแฟแก้วบดได้ง่าย ประกอบกับกระแสความนิยมในเครื่องดื่มดังกล่าว ทำให้ผู้ประกอบการร้านกาแฟมีการพัฒนาทั้งทางด้านเทคนิคการผลิตและทางด้านรูปลักษณะอย่างต่อเนื่องเพื่อดึงดูดผู้บริโภค การเพิ่มความหลากหลายของการชงทำให้เกิดกาแฟชนิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาแฟลาเต้อาร์ตที่มีจุดเด่นอยู่ตรงความสวยงามของลวดลายศิลปะบนน้ำกาแฟลาเต้ แต่การคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะวาดลายบนกาแฟภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยยังมีความคุ้มครองที่ไม่ชัดเจนและการคุ้มครองไม่สอดคล้องกับลักษณะการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางความคุ้มครองภายใต้สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองการสร้างสรรค์งานศิลปะ รวมถึงศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะวาดลายบนกาแฟของไทยและต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร เพื่อทราบและวิเคราะห์ปัญหาการให้คุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะวาดลายบนกาแฟ นำมาซึ่งการเสนอแนะรูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะวาดลายบนกาแฟในประเทศไทย

*นักศึกษาลัทธิสุทรนิตศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟดังกล่าวสามารถเป็นงานที่ได้รับ ความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แต่ไม่ชัดเจนในการพิจารณาให้ได้รับความ คุ้มครองตามงานประเภทใด ระหว่างศิลปกรรม ประเภทงานจิตรกรรม งานประติมากรรม หรืองานศิลปะ ประยุกต์ อีกทั้งหากให้การคุ้มครองศิลปะลวดลายบนกาแฟซึ่งเป็นสิ่งที่มีความนิยมแค่เพียงช่วงระยะเวลา หนึ่งตามกฎหมายลิขสิทธิ์ซึ่งมีระยะเวลาการคุ้มครองที่ถือว่านานเกินไปอาจทำให้ผู้สร้างสรรค์งาน ออกแบบไม่สามารถพัฒนางานต่อไปได้ ส่วนการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายบนกาแฟ ไม่มีลักษณะ เป็นผลิตภัณฑ์ตามความหมายของ “แบบผลิตภัณฑ์” เนื่องจากแนวคำพิพากษาของไทยที่มุ่งคุ้มครองแบบ ที่เป็นวัตถุทางกายภาพเพื่อให้เป็น “แบบ” ในการผลิตในทางอุตสาหกรรม อีกทั้งสิ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์ ต้องเป็นสิ่งซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์ได้โดยไม่เป็นองค์ประกอบของการใช้งานผลิตภัณฑ์ นั้นไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหรือผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ดังนั้น การออกแบบลวดลายบนกาแฟ จึงไม่สามารถเป็นผลิตภัณฑ์ได้ และไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ตามมาตรา 56 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แต่อย่างไรก็ตาม หากลวดลายบนกาแฟมีลักษณะเป็น “เครื่องหมาย” และมีลักษณะเป็นเครื่องหมายการค้าอันพึงรับจดทะเบียนได้ ตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 และทำหน้าที่ในการบ่งบอกความแตกต่างให้ผู้บริโภคทราบ ได้ ย่อมสามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเครื่องหมายการค้าได้อีกด้วย แม้จะมีได้มีการจด ทะเบียนเครื่องหมายการค้าไว้ก็อาจสามารถฟ้องบุคคลอื่นที่นำเอาศิลปะลวดลายบนกาแฟที่ใช้อย่างเป็น เครื่องหมายการค้าโดยมีการจำหน่ายเผยแพร่ หรือโฆษณาจนแพร่หลายแล้ว ในลักษณะการลงขายตาม มาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ได้ด้วย

ดังนั้น การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สิน ทางปัญญาของไทยทั้งสองฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ซึ่งอาจเป็นปัญหาในการเลือกการให้ความคุ้มครองที่อาจมีลักษณะคาบ เกี่ยวหรือซ้ำซ้อนระหว่างกฎหมายทั้งสองฉบับ แม้ประเทศไทยจะมีคำพิพากษาที่มีแนวโน้มยอมรับ การให้ความคุ้มครองที่คาบเกี่ยวหรือซ้ำซ้อนกันก็ตาม แต่อาจทำให้เกิดผลไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์อย่าง แท้จริงของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ เนื่องจากความมุ่งหมายของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา แต่ละฉบับกำหนดการคุ้มครองในลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งรูปแบบในการคุ้มครองและระยะเวลาใน การคุ้มครอง ซึ่งอาจทำให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเลือกอ้างการคุ้มครองตามกฎหมายซึ่งตนได้ประโยชน์ มากกว่า จึงควรมีการแก้ไขความหมายของ “งานศิลปะประยุกต์” และ “ผลิตภัณฑ์” ให้ชัดเจนและ ไม่เปิดโอกาสให้ได้รับความคุ้มครองที่มากจนเกินไป หรืออาจตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยการออกแบบ โดยเฉพาะ (Designs Law) โดยอาจตราเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองงานออกแบบ เพื่อให้การคุ้มครอง แบบผลิตภัณฑ์โดยจะคุ้มครองในลักษณะภายนอกทั้งหมดของแบบผลิตภัณฑ์และกำหนดให้มีระยะเวลา

การให้คุ้มครองงานออกแบบไว้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะ เนื่องจากลักษณะงานออกแบบบางงานมักมีระยะเวลาไม่นาน ขึ้นอยู่กับความนิยม ดังนั้นจึงต้องกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองที่จำกัด เพราะหากมีการคุ้มครองที่สูงเกินไปอาจส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์งานออกแบบไม่สามารถพัฒนางานให้มีความแตกต่างขึ้น โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งานและประโยชน์ของสังคมด้วย

คำสำคัญ : กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, การคุ้มครอง, ศิลปะลวดลายบนกาแฟ

Abstract

Coffee is one of the most popular drinks for adults or workers, especially in Thailand. Currently, the popularity of fresh coffee drink trends to increase significantly. According to this trend, it seems that the number of fresh or small coffee shops, premium cafes, foreign or domestic franchises is growing. In addition, the expansion from major operators or the arrival of new entrepreneurs constitutes a high competition to these markets continuously. On the ground of these business expansions, it is convenience for consumers to access roasted coffee along with the popularity of such drinks. The coffee shop operators are constantly evolving both in technical aspects of production and in their appearance to attract consumers. The increasing of the variety of brewing causes various types of creativity on coffee such as Latte art coffee which is featured in the beauty of the artwork on the coffee latte. However, the protection of coffee-based artwork under Thai intellectual property law also has unclear protections and protection does not correspond to the nature of this economic exploitation.

This research is conducted to study concepts theory and approaches covered under the International Treaties on the Protection of Intellectual Property Right about coffee art works. Including to study laws relating protection of Coffee art works of the United States of America, the Australia and the United Kingdom. Its purpose is to examine and analyze legal problems on protection of coffee art works in order to find the appropriate patterns for providing legal protection of coffee art works for Thailand.

According to this study, it has been found that the artwork on the coffee can be a work protected under the Copyright Act, 1994. However, it is unclear that what kind of work could be protected on the sense of this Act, whether for the fine arts, painting category, sculpture or artwork. Moreover, in order to protect the creativity of the coffee-patterned art, which is popular for a period of time, a long period of protection would not suitable for this characteristic of art because the

designer cannot continue to develop the work. Then the creative design on the coffee has no characteristic of the product as defined by "Product" under the Copyright Act, 1994. This is because the product must be something that can be applied to the product without being a component of the product itself, whether it is industrial or handicraft products. Therefore, a design of the coffee-patterned art could not be a product on the sense of Section 56 of the Patent Act, B.E. 2522. However, if the pattern on the coffee looks like the "mark" or the trademark character registered under Section 6 of the Trademark Act, B.E. 2534, and performs to identify the difference to consumers, this pattern can be protected under the trademark law. Even if there is no trademark is registered, it could be possible to sue the person who applied the patterned artwork on the branded coffee whether widespread for selling or advertising in the way of deceptive selling under Section 46 of the Trademark Act, 1991.

Thus, the creativity of artwork on coffee can be protected by both Thai intellectual property laws, such as the Copyright Act, 1994 and the Trademark Act, B.E. 2534. However, it could cause a problem in order to choose the suitable type of rights to protect as a result of overlaps of these two laws. Although in Thailand has a judgment that is likely to accept overlapping or overlapping coverage, nevertheless, the results may not conform to the true intent of intellectual property law. As a result of the purpose of each Intellectual Property Law is different, both forms of protection and its period may lead one party to choose legal protection over their benefits. Hence, it is important to amend the definition of "Applied Art" and "Products" to be clear and do not open the door to overwhelming coverage. Moreover, one another way to solve this problem, government may enact a specific law as a Design Protection Act in order to provide the protection on characteristic of product coverage and also cover all aspects of the product model. In addition, it is necessary to provide a specific design protection period because the design work in some type do not use for the last long period which depends on the popularity among customers. Therefore, a limited coverage is required because a long protection could impact on the designer in order to develop a different work so that these protections under the Intellectual Law of Thailand should consider the interests of the creators and the benefits of society at the same time.

Keywords : Intellectual Property Law, Protection, Coffee art works

บทนำ

กาแฟคือเครื่องดื่มที่คนทั่วโลกรู้จักกันเป็นอย่างดี กาแฟจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องดื่มสากลของคนทั่วโลก แม้ว่าเครื่องดื่มกาแฟจะมีจุดเริ่มต้นจากทวีปแอฟริกา แต่ปัจจุบันกาแฟคือเครื่องดื่มที่คนทุกชาติทุกภาษาต่างนิยมบริโภคอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในประเทศไทยมีกระแสความนิยมดื่มกาแฟสดหรือกาแฟคั่วบดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเห็นได้จากจำนวนร้านกาแฟสดทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รวมถึงร้านกาแฟฟรีเมียมทั้งที่เป็นแฟรนไชส์จากต่างประเทศและในประเทศ ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จากข้อมูลศูนย์วิจัยกสิกรไทย พบว่าในปี 2556 ธุรกิจร้านกาแฟคั่วบดที่เป็นเครือข่ายธุรกิจขนาดใหญ่มีมูลค่าตลาดประมาณ 7,230 ล้านบาท ซึ่งเติบโตร้อยละ 11 จากปี 2555 ที่มีมูลค่าตลาดประมาณ 6,490 ล้านบาท จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า มีการขยายตัวจากผู้ประกอบการรายใหญ่ และการเข้ามาของผู้ประกอบการใหม่ ส่งผลให้ตลาดกาแฟมีการแข่งขันกันรุนแรงอย่างต่อเนื่อง¹ การที่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงกาแฟคั่วบดได้ง่าย ได้รับความนิยมและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นนั้น ทำให้ผู้ประกอบการร้านกาแฟมีการพัฒนาทั้งทางด้านเทคนิคการผลิตและทางด้านรูปลักษณ์อย่างต่อเนื่องเพื่อดึงดูดผู้บริโภค และเพิ่มความหลากหลายของการชงทำให้เกิดกาแฟชนิดต่างๆ เช่น เอสเปรสโซ คาปูชิโน มอคค่า เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาแฟลาเตอรต์ที่มีจุดเด่นอยู่ตรงความสวยงามของลวดลายศิลปะบนน้ำกาแฟลาเต้ โดยที่ลวดลายเหล่านี้ได้สะท้อนถึงความเชื่อ คติพจน์ และวัฒนธรรมของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งผู้ชงกาแฟหรือบาริสต้าได้สร้างสรรค์ขึ้นจากความคิด สติปัญญา ความคิดริเริ่มของตน พร้อม ๆ กับทักษะการสร้างสรรค์งานศิลปะชั้นสูงของผู้ชงกาแฟ หรือ บาริสต้า และภายใต้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟย่อมเกี่ยวพันกับกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายสิทธิบัตร กล่าวคือ

เนื่องจากกระบวนการก่อให้เกิดลวดลายบนกาแฟไม่ว่าจะเป็นกาแฟลาเตอรต์ หรือกาแฟชนิดอื่น ๆ จะมีอยู่ 2 ขั้นตอน ทั้งนี้เริ่มจากการออกแบบลวดลายศิลปะ การผลิตลวดลายศิลปะบนกาแฟ โดยแต่ละขั้นตอนย่อมมีความเกี่ยวพันตามกฎหมายลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรของไทย คือ

ขั้นตอนแรก การออกแบบลวดลายรูปภาพบนกาแฟลาเตอรต์²

จากการศึกษาเทคนิคการออกแบบลวดลายของกาแฟลาเตอรต์ ปรากฏว่า ผู้ชงกาแฟหรือบาริสต้าชาวไทยไม่นิยมการร่างแบบลวดลายขึ้นก่อนแต่อย่างใด หากแต่วิธีการสร้างลวดลายศิลปะลาเตอรต์นั้น ผู้ชงกาแฟหรือบาริสต้าจะใช้วิธีการนี้ภาพลวดลายที่ต้องการขึ้นภาพลวดลายเหล่านั้นจึงอยู่ในมโนภาพและความนึกคิดของ

¹ ศิริลักษณ์ บัณฑิตบุญดี, การศึกษา Business Model และความสำเร็จของธุรกิจกาแฟแฟรนไชส์ในประเทศไทย (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557) 9.

² ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์และชูชิวรรณ ตมิสานนท์, “มาตรการคุ้มครองงานศิลปะการชงกาแฟ ศึกษากรณีการชงกาแฟลาเตอรต์” (2543) 66:3 วารสารบทบัณฑิตย์ 170, 172.

ผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้า จวบจนเมื่อผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าลงมือเทโฟมนมหรือหยอดนมลงบนน้ำกาแฟแล้ว ณ จุดนี้ การสร้างสรรค์รูปภาพบนกาแฟลาเต้อาร์ตจึงบังเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ในขั้นตอนการออกแบบลวดลายรูปภาพบนกาแฟลาเต้อาร์ต งานศิลปะลาเต้อาร์ตที่อยู่เพียงในความคิดของผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้า งานดังกล่าวย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าววางหลักกฎหมายไว้ว่า ลิขสิทธิ์ย่อมไม่คุ้มครองความคิดขั้นตอนต่าง ๆ จนกว่าผู้สร้างสรรค์จะแสดงออกซึ่งความคิดของตนไม่ว่าวิธีการอย่างไรอย่างหนึ่ง

ขั้นตอนที่สอง การผลิตรูปภาพบนกาแฟลาเต้อาร์ต

จากการศึกษากรรมวิธีสร้างสรรค์รูปภาพบนกาแฟลาเต้อาร์ต ปรากฏว่า ปัจจุบันผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าสามารถสร้างสรรค์งานศิลปะของตนด้วย 3 วิธีการด้วยกัน คือ

วิธีการแรก การเท (Free Hand Pour) คือการเทโฟมนมลงบนน้ำกาแฟเอสเปรสโซ (กาแฟดำเข้มข้น) แล้วขยับถ้วยให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งลวดลายนั้นเกิดจากการแทรกตัวระหว่างโฟมนมกับน้ำกาแฟ โดยลายที่นิยมได้แก่ รูปหัวใจ รูปแอปเปิ้ล และรูปใบไม้ นอกจากนี้บาริสต้าที่มีฝีมือบางคนยังสามารถทำเป็นรูปใบไม้คู่ รูปปลา รูปหงส์ หรือดอกไม้ไฟได้ด้วย

วิธีการที่สอง การวาด (Dragging) เป็นการทำกาแฟลาเต้อาร์ตโดยใช้ช้อนตักโฟมนมลงไปในน้ำกาแฟเอสเปรสโซซึ่งถูกราดทับด้วยน้ำนม

ประมาณ 3 ใน 4 ของถ้วย โดยโฟมนมด้านบนอยู่ในระดับที่เสมอกับขอบถ้วย จากนั้นผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าจะใช้ในการแต่งหน้า เช่น ช็อกโกแลตคาราเมลชอส ราสเบอร์รี่ชอส เพื่อให้เป็นรูปลายเรขาคณิตต่าง ๆ เช่น ลวดลายวงแบบก้นหอย ลวดลายนี้เกิดจากลากเส้นแบ่งวงกลมเป็น 8 ส่วน หลังจากนั้นผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าจะใช้วัสดุปลายแหลมลากระหว่างโฟมนมกับชอส เพื่อให้เกิดเป็นลวดลาย ซึ่งลวดลายที่นิยมได้แก่ ลายดอกไม้ต่าง ๆ เช่น ดอกเบญจมาศ ดอกเฟื่องฟ้า ดอกกุหลาบ ลายปลาดาว และลายอมยิ้ม เป็นต้น

วิธีการที่สาม เทคนิคผสมระหว่าง Free Hand Pour และ Dragging เทคนิคดังกล่าวนิยมใช้กับการทำรูปสัตว์หรือการ์ตูนต่าง ๆ โดยผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าจะใช้วิธีเทโฟมนมลงบนน้ำกาแฟเอสเปรสโซ เพื่อให้โฟมนมเป็นวงขนาดใหญ่ตรงกลางถ้วย และเหลือแนวครีม (โฟมกาแฟ) รอบถ้วยประมาณ 2 เซนติเมตร จากนั้นใช้ช้อนขนาดเล็กตักโฟมนมหยอดลงไป เพื่อสร้างโครงของรูปที่ทำ เช่น หู เขา หรือมือของสัตว์ เป็นต้น หลังจากนั้นผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าจะใช้ก้านไม้จุ่มครีม (โฟมกาแฟ) ซึ่งอยู่รอบนอกมาแต้มเป็นหน้าตา จมูก ปาก หรือลายละเอียดต่าง ๆ เช่น หนวด เส้นขน นิ้วมือ เป็นต้น โดยผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าส่วนใหญ่นิยมสร้างลวดลายเหล่านี้ เช่น ลายหมีแพนด้า แมว สิงโต เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นผู้ซังกาแฟหรือบาริสต้าที่มีความชำนาญอาจทำลวดลายที่ยากและแตกต่างออกไป เช่น ลวดลายผีน้อย ลวดลายการ์ตูนแบบญี่ปุ่น

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างสรรค์ลวดลายศิลปะบนกาแฟชนิดอื่น ๆ เช่น กาปูชิโน มอคค่า

ซึ่งนิยมโรยผงโกโก้ หรือผงกาแฟ เพื่อตกแต่ง มีวิธีการ 2 ขั้นตอน เริ่มจากการออกแบบลวดลาย ศิลปะ โดยเจาะกระดาษหรือแผ่นพลาสติกเป็น ช่องว่างตามรูปที่ได้ออกแบบไว้ ส่วนขั้นตอน การผลิตลวดลายศิลปะบนกาแฟ คือนำผงโกโก้ หรือผงกาแฟโรยผ่านกระดาษที่ตัดเป็นรูปตามที่ ต้องการแล้ว ลงบนกาแฟที่มีโฟมนมด้านบน ก่อ ให้เกิดลวดลายศิลปะบนกาแฟ

สำหรับมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟ นั้น แม้ปัจจุบันประเทศไทยจะปรากฏงานการ ศึกษาบทความเรื่อง “มาตรการคุ้มครองงานศิลปะ การชงกาแฟ ศึกษากรณีการชงกาแฟลาเต้ อาร์ต”³ ซึ่งได้วิเคราะห์ว่างานศิลปะกาแฟลาเต้อาร์ตนั้น สามารถได้รับความคุ้มครองทั้งตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยเป็นงานศิลปะประยุกต์ และตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดย ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิบัตรการออกแบบ ผลิตภัณฑ์แล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี ผู้เขียน เห็นว่าการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลาย บนกาแฟนั้นมีลักษณะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการ ออกแบบ หากเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งมีกฎหมายบัญญัติถึงการออกแบบ (Designs Act) ไว้โดยเฉพาะ ซึ่งน่าจะตรงกับ ลักษณะที่จะนำมาคุ้มครองงานดังกล่าวได้ชัดเจน กว่า อย่างไรก็ตามแต่ประเทศไทยยังไม่มี การบัญญัติกฎหมายการออกแบบ (Designs Act) ไว้ โดยเฉพาะ ดังนั้น จากการวิเคราะห์ตามบทความ

ดังกล่าวข้างต้นที่ให้ความคุ้มครองงานศิลปะกาแฟ ลาเต้ อาร์ตนั้น ตามกฎหมายลิขสิทธิ์และสิทธิ บัตรก็สามารถกระทำได้ แต่ยังคงมีประเด็นที่ ต้องพิจารณาหลายประการ ซึ่งผู้เขียนบทความ ดังกล่าวนั้นมิได้มีการวิเคราะห์ในประเด็นเหล่านี้ ไว้ ดังนั้นในส่วนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงจะทำการ ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 การสร้างสรรค์ศิลปะ ลวดลายบนกาแฟสามารถเป็นงานที่ได้รับความ คุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้หรือไม่ และหากได้รับความคุ้มครองตาม กฎหมายลิขสิทธิ์แล้ว จะถือว่าเป็นการคุ้มครอง ตามงานประเภทใด ระหว่างศิลปกรรม ประเภท งานจิตรกรรม งานประติมากรรม หรืองานศิลปะ ประยุกต์ ซึ่งหากพิจารณาว่าเป็นงานที่ได้รับความ คุ้มครองตามประเภทงานศิลปะประยุกต์แล้ว ก็ยัง คงมีปัญหาว่างานศิลปะประยุกต์นั้นจะต้องเป็นงาน ประเภทงานจิตรกรรม หรืองานประติมากรรม เกิดขึ้นมาก่อนหรือไม่ แล้วจึงรวมกันไปใช้ให้เกิด ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชม ในคุณค่าของตัวงานนั้น จึงจะถือว่าเป็นงาน ประเภทงานศิลปะประยุกต์ตามความหมายของ “ศิลปกรรม” อันจะได้รับการคุ้มครองงานลิขสิทธิ์

อีกทั้งมีประเด็นปัญหาต่อมาก็คือ การ คุ้มครองจะคุ้มครองเฉพาะแบบร่างลวดลายเท่านั้น หรือรวมถึงศิลปะลวดลายบนโฟมนมกาแฟด้วย เพราะในทางปฏิบัติผู้ชงกาแฟไม่นิยมการร่างแบบ ลวดลายขึ้นมาก่อน แต่จะอาศัยจินตนาการ

³ เฟิงอ้าย, 173

ลวดลายที่ต้องการแล้วลงมือสร้างสรรค์ผลงานทันที ดังนั้นหากจะพิจารณาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์แล้ว การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟนั้นหากมีการออกแบบร่างลวดลายไว้ก่อนแล้วจึงนำมาสร้างสรรค์ผลงานลวดลายบนกาแฟแล้วเท่านั้น จึงจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ประเภทงานศิลปะประยุกต์ กล่าวคือการร่างออกแบบไว้ถือว่าเป็นงานจิตรกรรม เมื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบนกาแฟแล้ว จึงก่อให้เกิดการนำงานจิตรกรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานนั้น ส่วนศิลปะลวดลายบนกาแฟที่มีได้มีการร่างแบบไว้ จึงไม่สามารถถือว่าเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ประเภทงานศิลปะประยุกต์ได้ เนื่องจากไม่มีงานจิตรกรรมเกิดขึ้นมาก่อนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ยังคงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟนั้น หากจะได้รับความคุ้มครองว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ของไทยจำเป็นต้องพิจารณาถึงเรื่อง การคงรูป (fixation) ตามหลักการได้มาซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยหรือไม่ กล่าวคือ จำต้องพิจารณาถึงความเป็นรูปร่าง ความคงทนของงานซึ่งเกิดจากการแสดงออกซึ่งความคิดงานสร้างสรรค์มาน้อยเพียงใด และหากไม่เข้าลักษณะของการคงรูป (fixation) แล้วจะสามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ได้มากน้อยเพียงใด

ประการที่ 2 การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟนั้นเป็นงานออกแบบผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 หรือไม่ เนื่องจากมีข้อที่ต้องพิจารณาว่า ลวดลายโพนมบนกาแฟนั้นถือเป็นผลิตภัณฑ์ได้หรือไม่ และศิลปะลวดลายบนโพนมกาแฟที่มีได้มีการร่างแบบไว้ อาจไม่สามารถได้รับความคุ้มครองตามสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ เนื่องจากสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มุ่งคุ้มครองตัวแบบ

ประการที่ 3 การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับความคุ้มครองตาม พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ได้หรือไม่ ซึ่งจะต้องพิจารณาในเรื่องของความหมายของคำว่า “เครื่องหมาย” “เครื่องหมายการค้า” และ “เครื่องหมายบริการ” หากมีลักษณะเป็นไปตามบทนิยาม มาตรา 4 แล้ว และประกอบด้วยลักษณะบ่งเฉพาะ ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย และไม่เป็นเครื่องหมายที่เหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้าที่บุคคลอื่นได้จดทะเบียนไว้แล้ว ศิลปะลวดลายบนกาแฟนั้นก็อาจเป็นเครื่องหมายการค้าอันพึงรับจดทะเบียนได้ รวมถึงหากมีการละเมิดสิทธิในเครื่องหมายการค้าที่ไม่ได้จดทะเบียน จะสามารถฟ้องบุคคลอื่นที่นำเอาศิลปะลวดลายบนกาแฟที่ใช้อย่างเป็นเครื่องหมายการค้าโดยมีการจำหน่ายเผยแพร่ หรือโฆษณาจนแพร่หลายแล้ว ในลักษณะการลงขายตาม มาตรา 46 พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ได้มากน้อยเพียงใด

ประการที่ 4 หากศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับการคุ้มครองทั้งกฎหมายลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า อาจมีปัญหาเรื่องความคาบเกี่ยวหรือซ้ำซ้อนกันของการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมาย เนื่องจากการคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองงานซึ่งไม่ได้แสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ดังจะเห็นได้จากการแบ่งทรัพย์สินทางปัญญาออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ทรัพย์สินทางวรรณกรรมและศิลปกรรม (Literary and Artistic Property) 2. ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) แล้วนั้น แต่การสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟเห็นได้ชัดว่าเป็นงานที่เกิดขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในทางพาณิชย์ โดยใช้ดึงดูดใจของลูกค้า ซึ่งอาจจะนำไปใช้ในเรื่องของเครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายบริการได้อีกด้วย ในขณะที่มีความเห็นว่าการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟนี้มีลักษณะของงานออกแบบผลิตภัณฑ์ตามกฎหมายสิทธิบัตร โดยในต่างประเทศมีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการออกแบบไว้โดยเฉพาะขึ้นมา ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาว่ารูปแบบกฎหมายใดจะเหมาะกับการคุ้มครองสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟ

ด้วยเหตุนี้การศึกษาเรื่องการคุ้มครองสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญา ศึกษากรณีการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟจึงเกิดขึ้นเพื่อศึกษาถึงรูปแบบที่เหมาะสมและมาตรการ

คุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า ในส่วนการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟ และศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และกฎหมายการออกแบบ (Designs Act) ของต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร ร่วมกับแนวทางความคุ้มครองภายใต้สนธิสัญญาระหว่างประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น อนุสัญญากรุงเบอร์น (Berne Convention) ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับลิขสิทธิ์และการค้า (The Agreement on Trade in Counterfeit Goods – TRIPs) อนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) และสนธิสัญญาความคุ้มครองลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) เพื่อเป็นหนทางสู่การหาแนวทางที่เหมาะสมต่อการวางมาตรการความคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟ
2. ศึกษาปัญหาข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟ
3. วิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแฟของไทยและต่างประเทศ

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

สมมติฐานของการศึกษา

การให้คุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟภายใต้กฎหมายไทยไม่มีการวางบรรทัดฐานหรือคำพิพากษาที่ให้ความชัดเจนว่าการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟควรได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายใด จากการศึกษาคาดว่าอาจสามารถได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ประเภทงานศิลปประยุกต์ และอาจได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 แต่ไม่สามารถเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ในส่วนของสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนั้น เมื่อการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้หลายฉบับ จึงอาจเกิดปัญหาเรื่องความคาบเกี่ยวหรือซ้ำซ้อนกันของการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรซึ่งอาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมาย และอาจเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขความหมายของคำนิยามที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 หรือตรากฎหมายที่จะคุ้มครองการออกแบบขึ้นโดยเฉพาะ (Designs Law) โดยอาจตราเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองงานออกแบบ เพื่อให้การคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์โดยจะคุ้มครองในลักษณะภายนอก

ทั้งหมดของแบบผลิตภัณฑ์ซึ่งจะคุ้มครองการออกแบบทั้งหมด รวมถึงศิลปะลวดลายบนกาแฟด้วย และกำหนดระยะเวลาการให้คุ้มครองผลงานออกแบบไว้โดยเฉพาะ มีระยะเวลาการคุ้มครองที่จำกัด ทั้งคำนึงถึงประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งานและประโยชน์ของสังคมด้วย รวมถึงการขยายการคุ้มครองสิทธิในการตกแต่งรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ให้กว้างขึ้นกว่าในพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้าที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน จะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าของเครื่องหมายการค้าทั้งภายในและต่างประเทศ และเป็นการส่งเสริมการลงทุนของผู้ประกอบการทั้งในและต่างประเทศอีกด้วย

ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งศึกษาถึงการให้คุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟ โดยจะศึกษาลักษณะการให้ความคุ้มครองตามกฎหมาย ทั้งกฎหมายลิขสิทธิ์ กฎหมายสิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้าของไทย รวมถึงศึกษาการคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟของต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร เพื่อหาแนวทางในการคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้

1. เพื่อทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุ้มครองการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟ

2. เพื่อเข้าใจถึงปัญหาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพของไทย

3. เพื่อให้ทราบและสามารถวิเคราะห์การคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพของไทยและต่างประเทศ

4. เสนอแนะแนวทางในการคุ้มครองการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ศึกษาค้นคว้าวิจัยจากเอกสารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสาร ตำบัทกฎหมาย บทความงานวิจัย คำพิพากษา ฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต สิ่งพิมพ์ต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ผลการวิจัย

การสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพสามารถเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้ ผู้ซังกาแพหรือบาร์ิสต้าคือเป็นผู้ทำหรือก่อให้เกิดงานสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้สร้างสรรค ได้การสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพด้วยตนเองด้วยตนเอง (Originality) การเทโพมนมหรือการดักโพมนมลงบนน้ำกาแพเอสเปรสโซ แล้วขยับถ้วยให้เป็นลวดลายต่างๆ ถือว่าได้มีการการแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Idea) แล้ว อีกทั้งเป็นการแสดงออกโดยชนิดของงานที่กฎหมายยอมรับ (Type of Work) ศิลปะลวดลายบนกาแพเข้าข่ายงานประเภทศิลปกรรม แต่อาจเป็นงาน

ศิลปกรรมแขนงงานจิตรกรรม งานประติมากรรม หรือ งานศิลปะประยุกต์นั้น ต้องพิจารณาตามลักษณะรูปลักษณะและรูปร่างการสร้างสรรคของบาร์ิสต้าเป็นกรณีไป อีกทั้งงานศิลปะประยุกต์ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากงานศิลปกรรมเป็นงานประเภทงานจิตรกรรม หรืองานประติมากรรมเกิดขึ้นมาก่อนเสมอไป แล้วจึงรวมกันไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานนั้น จึงจะถือว่าเป็นงานประเภทงานศิลปะประยุกต์ ส่วนการพิจารณาเรื่องการคงรูปหรือการบันทึกงาน (fixation) นั้น หากพิจารณากฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย การคงรูปหรือการบันทึกงาน (fixation) ไม่ใช่เงื่อนไขแห่งการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ เพราะพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มิได้บัญญัติบังคับว่าการบันทึกงานเป็นเงื่อนไขของลิขสิทธิ์ ดังนั้น หากการสร้างสรรคศิลปะลวดลายบนกาแพเป็นงานที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดี (Non-Illegal Work) และครบองค์ประกอบงานอันมีลิขสิทธิ์ แล้วก็สามารถเป็นงานที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้

การออกแบบสร้างสรรคลวดลายบนกาแพ ไม่มีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ตามความหมายของ “แบบผลิตภัณฑ์” ซึ่งหมายถึง สิ่งมีรูปร่างรูปแบบหรือลวดลายถูกออกแบบขึ้นเพื่อประโยชน์ในการบรรลุ ซึ่งจุดประสงค์ในการทำงานของสิ่งนั้น หรืออาจจะถูกออกแบบเพื่อที่จะทำให้สิ่งนั้นดูสวยงาม น่าสนใจ แปลกตา และดึงดูดใจผู้บริโภคมากกว่าสิ่งของประเภทเดียวกันจากผู้ผลิตรายอื่นๆ เนื่องจากกระบวนการเทโพม

นมลงบนกาแฟเข้มข้นนั้นไม่สามารถเป็นแบบในการผลิตผลิตภัณฑ์ได้ แม้การออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายบนกาแฟ เป็นการคิดสร้างสรรค์เพื่อให้อาแฟมีลักษณะพิเศษ มีรูปลักษณะที่มีความสวยงามมากยิ่งขึ้นและสามารถนำมาเพิ่มมูลค่าของกาแฟได้ก็ตาม เพราะจากแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่มุ่งคุ้มครองแบบที่เป็นวัตถุทางกายภาพเพื่อให้เป็น “แบบ” ในการผลิตในทางอุตสาหกรรม อีกทั้งสิ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์ต้องเป็นสิ่งซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์ได้โดยไม่เป็นองค์ประกอบของการใช้งานผลิตภัณฑ์ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหรือผลิตภัณฑ์หัตถกรรม เมื่อพิจารณาการเกิดของลวดลายบนกาแฟแล้ว หากนำลวดลายบนกาแฟซึ่งเกิดจากโฟมนมแยกออกจากตัวน้ำกาแฟแล้ว กาแฟลาเต้จึงไม่มีลักษณะเนื้อหาในความเป็นกาแฟลาเต้หรือกาแฟนมอยู่อีกต่อไป เป็นเพราะน้ำกาแฟเข้มข้นหรือที่เรียกว่า เอสเปรโซ่ ซึ่งเป็นกาแฟอีกลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นโฟมนมที่ก่อให้เกิดลวดลายจึงองค์ประกอบในการใช้งานหรือการก่อให้เกิดเป็นกาแฟลาเต้ จึงเห็นได้ว่าการออกแบบลวดลายกาแฟไม่สามารถเป็นผลิตภัณฑ์ได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ ตามมาตรา 56 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522

แต่อย่างไรก็ตาม หากลวดลายบนกาแฟมีลักษณะเป็น “เครื่องหมาย” ตาม มาตรา 4 พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ซึ่งให้ความหมายว่า “ภาพถ่าย ภาพวาดภาพประติมากรรม ข้อ คำ ข้อความ ตัวหนังสือ ตัวเลข ลายมือ ชื่อกลุ่มของสี รูปร่างหรือรูปทรงของวัตถุ หรือสิ่ง

เหล่านี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน” รวมถึงเป็นเครื่องหมายการค้าที่มีลักษณะบ่งเฉพาะ ไม่ว่าจะบ่งเฉพาะในตัวเอง (Inherent Distinctiveness) หรือลักษณะบ่งเฉพาะที่เกิดขึ้นภายหลังด้วยการใช้ (Secondary meaning) ก็ตาม และไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย ตามมาตรา 8 และไม่เป็นเครื่องหมายที่ไม่เหมือน หรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ดังนั้น ศิลปะลวดลายบนกาแฟจึงมีลักษณะเป็นเครื่องหมายการค้าอันพึงรับจดทะเบียนได้ ตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 อย่างไรก็ตาม แม้จะมีได้มีการไม่ได้อื่นจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าไว้ก็อาจสามารถฟ้องบุคคลอื่นที่นำเอาศิลปะลวดลายบนกาแฟที่ใช้เป็นอย่างเป็นเครื่องหมายการค้าโดยมีการจำหน่ายเผยแพร่ หรือโฆษณาจนแพร่หลายแล้ว ในลักษณะการลวงขายตาม มาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ได้ด้วย

จึงสรุปได้ว่าการสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยทั้งสองฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ซึ่งอาจเป็นปัญหาในการเลือกการให้ความคุ้มครองที่อาจมีลักษณะคาบเกี่ยวหรือซ้ำซ้อนระหว่างกฎหมายทั้งสองฉบับ แม้ประเทศจะมีคำพิพากษาที่มีแนวโน้มยอมรับการให้ความคุ้มครองที่คาบเกี่ยวหรือซ้ำซ้อนกันก็ตาม แต่ทำให้เกิดผลไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์อย่างแท้จริงของ

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ เนื่องจากความมุ่งหมายของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละฉบับกำหนดการคุ้มครองในลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งรูปแบบในการคุ้มครองและระยะเวลาในการคุ้มครอง ซึ่งอาจทำให้ผู้กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเลือกอ้างการคุ้มครองตามกฎหมายซึ่งตนได้ประโยชน์มากกว่า

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากศิลปะลวดลายบนกาแฟสามารถได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทั้งสองฉบับได้แก่ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการคุ้มครองและมีมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาการให้ความคุ้มครอง และเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนกันในลักษณะให้ความคุ้มครอง จึงควรมีการแบ่งแยกการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่างๆ อย่างชัดเจนเพื่อลดความซ้ำซ้อนในการคุ้มครอง เพราะหากทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่งอาจได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายหลายฉบับ อาจทำให้ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์และความมุ่งหมายที่จะใช้ของกฎหมายนั้นๆ จึงมีแนวทางสำหรับการคุ้มครองสร้างสรรค์ศิลปะลวดลายบนกาแฟ 2 แนวทาง กล่าวคือ

แนวทางที่ 1 การแก้ไขกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่เดิมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522

- การแก้ไขหรือเพิ่มเติมนิยามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 (7)

บัญญัติว่า “งานศิลปะประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า” เห็นได้ว่า ศิลปะประยุกต์ตามความหมายของกฎหมายเป็นงานที่เกิดจากการนำเอาศิลปกรรมดั้งเดิมในรูปแบบต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีความหมายกว้างและไม่ชัดเจน เนื่องจากอาจทำให้เกิดความเข้าใจว่าศิลปะประยุกต์ต้องเป็นงานที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวทำให้สิ่งของใดๆ ที่ใช้ประโยชน์ได้ เช่น อาจมีรูปภาพในการตกแต่งแล้ว สิ่งของนั้นเป็นงานศิลปะประยุกต์ทันที ซึ่งเป็นความเข้าใจที่อาจก่อให้เกิดความสับสนว่าสิ่งของเครื่องใช้ที่พบเห็นโดยทั่วไปเป็นงานศิลปะประยุกต์ทั้งสิ้น ทั้งที่สิ่งของบางอย่างแทบไม่ปรากฏลักษณะทางศิลปะและบางกรณีก็เป็นเพียงการทำซ้ำหรือดัดแปลงงานศิลปกรรมเดิมลงบนสิ่งของเท่านั้น อีกทั้งการบัญญัติโดยใช้ถ้อยคำดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจว่างานศิลปะประยุกต์จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการสร้างสรรคงานศิลปกรรมอันเป็นต้นฉบับมาก่อนงานศิลปะประยุกต์จึงจะสามารถเกิดขึ้นได้

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันว่า งานศิลปะประยุกต์ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากงานศิลปกรรมเป็นงานประเภทงานจิตรกรรม หรืองานประติมากรรม หรืองานประเภทหนึ่งประเภทใดเกิดขึ้นมาก่อนเสมอไป แล้วจึงรวมกันไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานนั้น จึงจะถือว่าเป็นงาน

ประเภทงานศิลปะประยุกต์ และเพื่อก่อให้เกิดความชัดเจนในความหมาย จึงควรแก้ไขคำนิยามของงานศิลปะประยุกต์ ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 (7) เป็น

“งานศิลปะประยุกต์ ได้แก่การสร้างสรรค์งานศิลปะซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์หรือประกอบรวมเป็นสิ่งของซึ่งมีประโยชน์ใช้สอยได้นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า”

แต่อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงงานศิลปะบุคคลทั่วไปมักจะนึกถึงผลงานซึ่งศิลปิน นักเขียน นักแสดง หรือนักดนตรีได้สร้างสรรค์ขึ้นเท่านั้น ส่วนอาหารหรือเครื่องดื่มนั้น มักจะไม่ถูกพิจารณาในการมีคุณค่าทางศิลปะ ทั้งที่การทำอาหารหรือการชงเครื่องดื่มเป็นสิ่งที่เกิดจากการใช้ความคิด ประสพการณ์ และทักษะ โดยแสดงออกซึ่งมุมมองทางศิลปะได้เช่นเดียวกัน หากพ่อครัวหรือผู้ชงได้ใช้ความวิริยะในการสร้างสรรค์ตกแต่งรูปลักษณ์ การจัดวาง การนำเสนอซึ่งสามารถบริโภคแล้วจึงควรได้รับความคุ้มครองในฐานะเป็นศิลปะแขนงหนึ่งเช่นกัน ดังนั้น เพื่อให้การคุ้มครองศิลปะลวดลายบนกาแฟซึ่งเป็นเครื่องดื่ม เป็นสิ่งที่สามารถนำมารับประทานได้ ให้ได้รับความคุ้มครองที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงมีอีกแนวทางหนึ่งในการบัญญัติความหมายให้มีความเฉพาะเจาะจง คือควรเพิ่มให้เป็นหนึ่งในประเภทงานที่สามารถได้รับการคุ้มครองตาม พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยเพิ่มบทนิยาม ตาม

มาตรา 4 ดังนี้

“งานศิลปะที่สามารถบริโภคได้ ได้แก่การสร้างสรรค์งานศิลปะซึ่งสามารถนำมาใช้มาบริโภคได้”

ซึ่งการบัญญัติ นิยามคำว่า “งานศิลปะที่สามารถบริโภคได้” (edible art forms) แยกออกจากงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ จะสามารถให้ความคุ้มครอง รูปลักษณ์ภายนอก การจัดวาง การนำเสนอ ของสิ่งซึ่งสามารถรับประทานได้ ไม่ว่าจะ เป็นอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ ที่ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้ทักษะทางศิลปะประกอบขึ้น

- การแก้ไขนิยามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ บัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 3

ควรเพิ่มนิยาม คำว่า “ผลิตภัณฑ์” หมายความว่า สิ่งมีรูปทรง รูปแบบหรือลวดลาย ถูกออกแบบขึ้นเพื่อประโยชน์ในการบรรจุ ซึ่งจุดประสงค์ในการทำงานของสิ่งนั้น หรืออาจจะถูกออกแบบเพื่อที่จะทำให้สิ่งนั้นดูสวยงาม น่าสนใจ แปลกตา และดึงดูดใจผู้บริโภคมากกว่า สิ่งของประเภทเดียวกันจากผู้ผลิตรายอื่นๆ”

ดังนั้นจากความหมายนี้ “ผลิตภัณฑ์” จึงมีความหมายที่กว้างครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ได้ โดยครอบคลุมถึงสิ่งที่มีชีวิต เช่น การออกแบบการตัดขนสัตว์ประเภทต่างๆ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่มีชีวิต รวมทั้งสิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น การออกแบบทรงผมของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ หรือสิ่งจัดทำขึ้นใหม่

- การแก้ไขนิยามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522

ส่วนแนวทางการให้การสร้างสรรค์งานศิลปะลดทอนจนกาแฟสามารถคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้เพียงประเภทเดียว เนื่องจากเห็นว่า เมื่อการสร้างสรรค์ลดทอนใดลดทอนหนึ่งเกิดจากการให้ความวิริยะอุตสาหะขึ้นเพียงครั้งเดียว ผู้สร้างสรรค์จึงควรได้รับสิทธิในการแสวงหาผลประโยชน์ภายใต้กฎหมายฉบับเดียว แม้ผลงานดังกล่าวจะเข้าข่ายได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายหลายฉบับก็ตาม โดยผู้สร้างสรรค์มีสิทธิเลือกที่จะขอรับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายใด และเมื่อผู้สร้างสรรค์ได้เลือกขอรับความคุ้มครองจากกฎหมายฉบับใดแล้วงานชิ้นนั้นก็จะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายฉบับนั้นเพียงอย่างเดียว

ดังนั้น งานสร้างสรรค์ศิลปะลดทอนจนกาแฟ หากพิจารณาว่าเป็นงานศิลปะประยุกต์ และงานศิลปะประยุกต์นั้นมีความคาบเกี่ยวกันกับการนำงานสร้างสรรค์ดังกล่าวไปใช้เพื่อเป็นแบบผลิตภัณฑ์ ที่สามารถนำไปจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้ด้วย จึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายทั้งสองฉบับให้มีความสอดคล้องกัน โดยมีลักษณะให้ผู้สร้างสรรค์หรือผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรเลือกรับการคุ้มครองตามกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง เพื่อเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายไม่เปิดโอกาสให้งานที่สร้างสรรค์ได้รับการคุ้มครองที่มากจนเกินไป

โดยอาจแก้ไขพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในส่วนมาตรา 4 (7) ที่บัญญัติเกี่ยวกับ “งานศิลปประยุกต์” โดยให้เพิ่มเติมว่า “ผู้สร้างสรรค์งานศิลปประยุกต์นั้น ต้องไม่มีความประสงค์ที่จะนำส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรมไปใช้เพื่อจดทะเบียนสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ หรือใช้เป็นเครื่องหมายการค้า” และควรแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 57 ซึ่งบัญญัติว่า “การออกแบบผลิตภัณฑ์ดังต่อไปนี้ไม่ถือว่าเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่

(1) แบบผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วในราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตร

(2) แบบผลิตภัณฑ์ที่ได้มีการเปิดเผยภาพ สารสำคัญ หรือรายละเอียดในเอกสาร หรือสิ่งพิมพ์ที่ได้เผยแพร่อยู่แล้วไม่ว่าในหรือนอกราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตร

(3) แบบผลิตภัณฑ์ที่เคยมีประกาศโฆษณาตามมาตรา 65 ประกอบด้วยมาตรา 28 มาแล้วก่อนวันขอรับสิทธิบัตร

(4) แบบผลิตภัณฑ์ที่คล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวใน (1) (2) หรือ (3) จนเห็นได้ว่าเป็นการเลียนแบบ” โดยให้มีการเพิ่ม มาตรา 57 (5) “แบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมหรือมีการใช้งานลักษณะที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แล้ว” และแก้ไขมาตรา 62 ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีอายุสิบปีนับแต่วันขอรับสิทธิบัตรในราชอาณาจักร ในกรณีที่มีการดำเนินคดีทางศาลตามมาตรา 65 ประกอบด้วยมาตรา 16 หรือมาตรา 74 มิให้นับระยะเวลาใน

ระหว่างการดำเนินคดีดังกล่าวเป็นอายุของสิทธิบัตรนั้น” โดยเพิ่มเติมมาตรา 62 วรรคสอง ว่า “แบบผลิตภัณฑ์ที่สิ้นสุดอายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรตามวรรคหนึ่งแล้ว ไม่ก่อให้เกิดลิขสิทธิ์ในงานนั้น ๆ ขึ้นใหม่ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อีก”

แนวทางที่ 2 ตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการออกแบบโดยเฉพาะ (Designs Law) โดยอาจตราเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองงานออกแบบ เพื่อให้การคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์โดยจะคุ้มครองในลักษณะภายนอกทั้งหมดของแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งรวมถึง รูปทรง (Shape) รูปร่างภายนอก (Configuration) แบบ (Pattern) การประดับ (Ornamentation) ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะ (Unique Appearance) และนำลักษณะดังกล่าวไปประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ รวมถึงสามารถได้รับการจดทะเบียนเพื่อรับความคุ้มครองจากการลอกเลียนแบบ (Imitation) ตามหลักกฎหมายการคุ้มครองเครื่องหมายรูปลักษณ์ (Trade Dress) ดังกล่าวได้

กำหนดให้พระราชบัญญัติดังกล่าว มีระยะเวลาการให้คุ้มครองรองงานออกแบบไว้ โดยเฉพาะ เนื่องจากลักษณะงานออกแบบบางงานมักมีระยะเวลาไม่นาน ขึ้นอยู่กับความนิยม ดังนั้นจึงต้องกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองที่จำกัด เพราะหากมีการคุ้มครองที่สูงเกินไปอาจส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์งานออกแบบไม่สามารถพัฒนางานให้มีความแตกต่างขึ้น โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งานและประโยชน์ของสังคมโดยรวมถึงการขยายการคุ้มครองสิทธิในการตกแต่งรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ให้กว้างขึ้นกว่าในพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้าที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน จะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าของเครื่องหมายการค้าทั้งภายในและต่างประเทศ และเป็นการส่งเสริมการลงทุนของผู้ประกอบการทั้งในและต่างประเทศให้กล้าเข้ามาลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการที่ชัดเจนและครอบคลุมเพียงพอ

บรรณานุกรม

ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์ และชูชีวรรณ ตมิศานนท์, “มาตรการคุ้มครองงานศิลปะการชงกาแฟ ศึกษากรณีการชงกาแฟลาเต้อาร์ต” (2543) 66:3 *วารสารบทบัญญัติ*

ศิริลักษณ์ บัณฑิตบุญดี, *การศึกษา Business Model และความสำเร็จของธุรกิจกาแฟแฟรนไชส์ในประเทศไทย*, (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557)

